

Ζακ-Αλέν Μιλέρ

Η ερμηνεία από την ανάποδη¹

Δεν λέτε τίποτε;

Μα ναι, λέω κάτι. Λέω ότι η εποχή της ερμηνείας βρίσκεται πίσω μας.

Αυτό, όλοι το λένε, αλλά χωρίς ακόμη να το ξέρουν. Να γιατί ετούτη η Δημερίδα για την ερμηνεία χρειαζόταν μια ερμηνεία.

Η εποχή της ερμηνείας βρίσκεται πίσω μας. Είναι κάτι που ο Λακάν το ήξερε, αλλά δεν το έλεγε: το υπονοούσε. Κι εμείς αρχίζουμε απλώς να το διαβάζουμε.

Λέμε «η ερμηνεία», έχουμε διαρκώς αυτή τη λέξη στο στόμα, και μας διαβεβαιώνει πως, μέσα από εμάς, συνεχίζεται «η ιστορία» της ψυχανάλυσης. Όμως λέμε «η ερμηνεία» με τον ίδιο τρόπο που λέμε «το ασυνείδητο», χωρίς να πηγαίνει πλέον το μυαλό μας στη συνείδηση, και στο να την αρνηθούμε. «Το ασυνείδητο», «η ερμηνεία», είναι οι λέξεις της φυλής, ένα προκάλυμμα πίσω από το οποίο εμφλοχωρεί το νέο νόημα που προχωρεί μεταμφιεσμένο.

Τι είναι το ασυνείδητο; Πώς ερμηνεύεται η έννοιά του; - άπαξ και δεν το ανάγω πια στη συνείδηση, αλλά στη λειτουργία της ομιλίας μέσα στη γλώσσα; Ποιος δεν γνωρίζει ότι το ασυνείδητο έγκειται τότε εξ ολοκλήρου στην απόκλιση; – στην απόκλιση, που επαναλαμβάνεται, μεταξύ αυτού που θέλω να πω και αυτού που λέω: σαν το σημαίνον να παρεκκλίνει από την προγραμματισμένη τροχιά του σημαινομένου, και αυτό ακριβώς είναι που δίνει υλικό για ερμηνεία – σαν το σημαίνον να ερμήνευε με τον τρόπο του αυτό που θέλω να πω. Ακριβώς εδώ, σε τούτη την απόκλιση, τοποθέτησε ο Φρόιντ αυτό που αποκάλεσε «ασυνείδητο» – σαν το δικό μου θέλω να πω, που είναι η δική μου «πρόθεση σημασίας», να το υποκαθιστούσε ένα άλλο θέλω να πω, που θα ήταν το

---

¹ Τίτλος πρωτοτύπου: «L'interprétation à l'envers». Ανακοίνωση στη Δημερίδα της Ecole de la Cause freudienne με θέμα την ερμηνεία, το φθινόπωρο του 1995. Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *La Cause freudienne*, 32, Φεβρ. 1996, σσ. 5-8. Πρόκειται για θεμελιώδες κείμενο που έκανε αίσθηση εξ αρχής, με το οποίο ο Jacques-Alain Miller εισήγαγε για πρώτη φορά την ευρέως διαδεδομένη πλέον θέση ότι «το ασυνείδητο ερμηνεύει». Στο κείμενο αυτό εδράζεται όλη η εννοιολογική σύλληψη της ερμηνείας στο πλαίσιο του σύγχρονου λακανικού προσανατολισμού. Προδημοσιεύεται εδώ από το υπό έκδοση 5^ο τεύχος του περιοδικού *Fort-Da*. Όλες οι υποσημειώσεις είναι του μεταφραστή.

θέλω να πω του ίδιου του σημαίνοντος, και το οποίο ο Λακάν προσδιόρισε ως «επιθυμία του Άλλου».

Μα τι απλό που είναι! Τι πασίγνωστο! Τότε γιατί το συμπέρασμα που καταγράφουν αυτά τα λόγια καθυστέρησε να έρθει στο φως; – δηλαδή το ότι η ερμηνεία δεν είναι κάτι άλλο από το ασυνείδητο, το ότι η ερμηνεία είναι το ίδιο το ασυνείδητο.

Για ποιο λόγο η ερμηνεία δεν συγκαταλέγεται από τον Λακάν στις βασικές έννοιες² της ψυχανάλυσης – αν όχι επειδή εμπερικλείεται στην ίδια την έννοια του ασυνείδητου; Μήπως η ισοδυναμία του ασυνείδητου και της ερμηνείας δεν είναι ακριβώς αυτό που αναδύεται στο τέλος του σεμιναρίου *Η επιθυμία και η ερμηνεία της*; – και μάλιστα μέσα από το εξής παράδοξο, ότι η ασυνείδητη επιθυμία είναι η ερμηνεία της; Μήπως η ισοδυναμία ασυνείδητο-ερμηνεία δεν είναι αυτό που επαναδιατυπώνεται με τη μορφή της έννοιας *υποκείμενο υποτιθέμενο στη γνώση*; Άραγε θα γίνει επιτέλους κεκτημένο, με το να το ξαναπώ γι' άλλη μία φορά σήμερα;

Αποτελεί παραπλάνηση, πρόκειται μάλιστα για αδιέξοδο, το να τοποθετούμε μονόπλευρα την ερμηνεία από την πλευρά του ψυχαναλυτή, ως δική του παρέμβαση, δραστηριότητα, πράξη, ως δικό του λεγόμενο, ως δική του ρήση. Ίσως να άσκησε υπερβολική γοητεία το speech-act του αναλυτή και δεν έγινε αντιληπτή η ισοδυναμία που έλεγα, του ασυνείδητου και της ερμηνείας. Ο χρόνος της κατανόησης επιμηκύνθηκε άδικα.

Οι ψυχαναλυτικές θεωρίες περί ερμηνείας καταμαρτυρούν απλώς τον ναρκισσισμό των αναλυτών. Ήρθε ο χρόνος του συμπεράσματος. Η ερμηνεία είναι πρωταρχικά ερμηνεία του ασυνείδητου – γενική υποκειμενική: το ασυνείδητο είναι που ερμηνεύει. Η ψυχαναλυτική ερμηνεία έρχεται δεύτερη, βασίζεται στην ερμηνεία του ασυνείδητου, εξού και το σφάλμα να πιστεύουν πως είναι το ασυνείδητο του ψυχαναλυτή που ερμηνεύει.

Εάν δεν έχει ως αφετηρία το a-priori ότι το ασυνείδητο ερμηνεύει, επανέρχεται κανείς πάντα, ό,τι κι αν ισχυρίζεται, στο να καθιστά το ασυνείδητο γλώσσα-αντικείμενο και την ερμηνεία μεταγλώσσα. Πλην όμως, η ερμηνεία δεν είναι διαστρωματοποιημένη σε σχέση με το ασυνείδητο· δεν είναι μιας άλλης τάξεως από το ασυνείδητο· η ερμηνεία

---

² Οι τέσσερις βασικές έννοιες της ψυχανάλυσης, όπως τις αναπτύσσει ο Λακάν στο ομότιτλο ενδέκατο σεμινάριο, είναι το ασυνείδητο, η επανάληψη, η ενόρμηση, η μεταβίβαση.

εγγράφεται στο ίδιο κατάστιχο· είναι συγκροτητική αυτού του κατάστιχου. Όταν ο ψυχαναλυτής επωμίζεται την ερμηνεία, δεν κάνει κάτι άλλο από αυτό που κάνει το ασυνείδητο· εγγράφεται στην ακολουθία του· απλώς, κάνει την ερμηνεία να περάσει από την *άγρια* κατάσταση όπως αποδεικνύεται ότι βρίσκεται στο ασυνείδητο, στην *εξορθολογισμένη* [raisonnée] κατάσταση όπου επιχειρεί να τη μεταφέρει.

Να κάνει να αντηχήσει, να υπαινιχθεί, να εξυπονοήσει, να σωπάσει, να δώσει χρησμό, να παραθέσει, να δημιουργήσει αινιγματικότητα, να μισο-πεί, να αποκαλύψει – μα, ποιος τα κάνει αυτά; Ποιος τα κάνει καλύτερα από εσάς; Ποιος χειρίζεται όλη αυτή τη ρητορική σαν να την κατέχει από γεννησιμιού του, ενώ εσείς πασχίζετε να μάθετε τα στοιχειώδη; Ποιος, αν όχι το ίδιο το ασυνείδητο;

Όλη η θεωρία περί ερμηνείας ποτέ δεν είχε άλλο στόχο: να σας μάθει να μιλάτε όπως το ασυνείδητο.

Η ελαχιστοποιημένη ερμηνεία, το «είναι όπως το λέτε», σε τι ακριβώς συνίσταται; – στο να θέσει εντός εισαγωγικών, σαν να ήταν παράθεμα, το λεχθέν του αναλυομένου, να το βγάλει από το περικείμενο, ώστε να κάνει να εμφανιστεί ένα νέο νόημα. Το ίδιο όμως δεν κάνει το ασυνείδητο με το όνειρο; – αυτό ανακάλυψε ο Φρόιντ στα ονειρικά στοιχεία που ονόμασε «ημερήσια υπολείμματα».

Το ασυνείδητο ερμηνεύει. Και ο ψυχαναλυτής, εάν ερμηνεύει, ερμηνεύει σε συνέχεια του ασυνειδήτου. Ποιος άλλος δρόμος ανοίγεται γι' αυτόν στο τέλος; – ο δρόμος της ταύτισης με το ίδιο το ασυνείδητο. Είναι η βασική αρχή ενός νέου ναρκισσισμού, που δεν είναι πλέον ο ναρκισσισμός του ισχυρού εγώ. «Δεν λέτε τίποτε;». Πιθανώς. Το να σωπαίνεις είναι εδώ το μη χείρον. Διότι το να ερμηνεύει είναι κάτι που το ασυνείδητο ανέκαθεν έκανε, και μάλιστα το κάνει καλύτερα, κατά γενικό κανόνα, από τον ψυχαναλυτή. Αν ο αναλυτής σωπαίνει, είναι που το ασυνείδητο ερμηνεύει.

Ωστόσο, θέλει και το ασυνείδητο να ερμηνευτεί. Προσφέρεται στο να ερμηνευτεί. Αν το ασυνείδητο δεν ήθελε να ερμηνευτεί, αν η ασυνείδητη επιθυμία του ονείρου δεν ήταν, στη βαθύτερη φάση της, επιθυμία να ερμηνευτεί –ο Λακάν το λέει–, επιθυμία να αποκτήσει νόημα, δεν θα υπήρχε ο αναλυτής.

Ας εισέλθουμε στο παράδοξο. Το ασυνείδητο ερμηνεύει και θέλει να ερμηνευτεί. Μόνο μια επιπόλαια εννοιολογική σύλληψη της

ερμηνείας θα έβλεπε εδώ αντίφαση. Η ερμηνεία, πράγματι, καλεί πάντοτε την ερμηνεία.

Ας το πούμε διαφορετικά: ερμηνεύω ίσον αποκρυπτογραφώ. Όμως αποκρυπτογραφώ ίσον κρυπτογραφώ εκ νέου. Η κίνηση δεν σταματά παρά μόνο πάνω σε μια ικανοποίηση.

Ο Φρόιντ δεν λέει κάτι διαφορετικό όταν εγγράφει το όνειρο ως λόγο στο πεδίο της πρωτογενούς διεργασίας, ως πραγμάτωση επιθυμίας. Και ο Λακάν το αποκρυπτογραφεί για εμάς, λέγοντας ότι η απόλαυση βρίσκεται στην κρυπτογράφιση.

Ας επιμείνουμε. Πώς βρίσκεται η απόλαυση στην κρυπτογράφιση; Τι είναι έχει η απόλαυση στην κρυπτογράφιση; Και ποιον τόπο κατοικεί η απόλαυση στην κρυπτογράφιση;

Ας το πούμε χωρίς περιστροφές, όπως αρμόζει στις σύντομες παρεμβάσεις που χαρακτηρίζουν το ύφος και την επίγευση αυτών των Δημερίδων – δεν υπάρχει τίποτε στη γλωσσική δομή που να επιτρέπει να απαντηθεί σωστά το ερώτημα που θέτω, εκτός εάν διορθώσουμε αυτή τη δομή.

Πέρυσι καταπόνησα τους ακροατές του μαθήματός μου προκειμένου να παρακολουθήσουν τους μαιάνδρους που αναγκάστηκε να κάνει ο Λακάν ώστε να ενσωματώσει τη φροϊδική λίμπιντο στη γλωσσική δομή – και συγκεκριμένα στον τόπο του σημαινομένου, προσδίδοντας στην απόλαυση, θα μπορούσα να πω, το ίδιο το είναι του νοήματος.

Jouissance, sens joui (απόλαυση, απολαμβανόμενο νόημα) – η ομοηχία που μας ξαφνιάζει στο γραπτό του «Τηλεόραση», αποτελεί βασική αρχή του προγράμματος που εγκαινίασε, αν όχι το «Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας και της γλώσσας...», τουλάχιστον η αποκρυπτογράφησή του στο «Η βαθμίδα του γράμματος στο ασυνείδητο». Το πρόγραμμα συνίσταται στο να αναχθεί η λίμπιντο στο είναι του νοήματος.

Έχω υπογραμμίσει τις κύριες φάσεις αυτής της επεξεργασίας, οι οποίες είναι πέντε. Στο τέλος έρχεται μάλιστα η απαξίωση του αντικειμένου *άλφα μικρό*.

Έτσι, αυτό που ο Λακάν βάφτισε *αντικείμενο άλφα μικρό* είναι το ύστατο κατάλοιπο μιας μεγαλειώδους απόπειρας: της απόπειρας να

ενσωματωθεί η απόλαυση στη γλωσσική δομή, διευρύνοντας μάλιστα την τελευταία μέχρι τη δομή λόγου.³

Από εκεί και πέρα, ανοίγεται [στη διδασκαλία του Λακάν] μια άλλη διάσταση, όπου η γλωσσική δομή με τη σειρά της σχετικοποιείται, και δεν εμφανίζεται πλέον παρά σαν μια επεξεργασία γνώσης πάνω στη «γλώσσα».⁴ Ο όρος σημαίνει αδυνατεί να συλλάβει το ζητούμενο – διότι είναι φτιαγμένος για να συλλαμβάνει το σημαινόμενο [l'effet de signifié] και δυσκολεύεται να εξηγήσει το απολαυσιακό προϊόν.

Έκτοτε, η ερμηνεία δεν θα είναι πλέον ποτέ αυτό που ήταν πρωτότερα. Η εποχή της ερμηνείας, η εποχή που ο Φρόντ αναστάτωνα με την ερμηνεία τον οικουμενικό λόγο, είχε παρέλθει.

Ο Φρόντ άρχισε από το όνειρο, το οποίο προσφερόταν ανέκαθεν για ερμηνεία. Συνέχισε με το σύμπτωμα, το οποίο συνέλαβε, κατά το υπόδειγμα του ονείρου, ως μήνυμα προς αποκρυπτογράφηση. Ήδη, είχε συναντήσει στον δρόμο του την αρνητική θεραπευτική αντίδραση, τον μαζοχισμό και τη φαντασίωση.

Αυτό που ο Λακάν εξακολουθεί να αποκαλεί «ερμηνεία» δεν είναι πλέον εκείνη εκεί η ερμηνεία, αφού, συν τοις άλλοις, δεν κανοναρχείται από το σύμπτωμα, αλλά από τη φαντασίωση. Μήπως δεν λέμε και ξαναλέμε ότι η φαντασίωση δεν ερμηνεύεται αλλά κατασκευάζεται;

Η φαντασίωση είναι μια φράση που απολαμβάνεται, κρυπτογραφημένο μήνυμα που εμπερικλείει την απόλαυση. Το ίδιο το σύμπτωμα πρέπει να το σκεφτόμαστε με βάση τη φαντασίωση· είναι αυτό που ο Λακάν αποκαλεί «σύνθωμα».

Μια κλινική πρακτική που στοχεύει στο υποκείμενο το σύνθωμα, δεν ερμηνεύει με τον τρόπο του ασυνειδήτου. Ερμηνεύω με τον τρόπο του ασυνειδήτου σημαίνει παραμένω στην υπηρεσία της αρχής της ευχαρίστησης. Το να τεθεί κανείς στην υπηρεσία της αρχής της πραγματικότητας δεν αλλάζει τίποτε, διότι η αρχή της πραγματικότητας είναι κι αυτή στην υπηρεσία της αρχής της ευχαρίστησης.

Ερμηνεία στην υπηρεσία της αρχής της ευχαρίστησης – μην αναζητάτε αλλού το κριτήριο της ατέρμονης ψυχανάλυσης. Δεν

---

³ Με την έννοια των τεσσάρων λόγων (discours), δηλαδή με την έννοια του κοινωνικού δεσμού.

⁴ Αυτή η απόδοση για τον λακανικό ιδιοματισμό *lalangue*, πρέπει να προφέρεται: *γλαλώσσα*. Η φράση παραπέμπει στη θέση που διατυπώνει ο Λακάν στο τελευταίο κεφάλαιο του εικοστού σεμιναρίου: «Le langage ... est une élucubration de savoir sur lalangue». Βλ. Ζακ Λακάν, *Σεμινάριο εικοστό. Encore / Ακόμη*, δίγλωσση έκδοση, μετ. Βλάση Σκολίδη, Ψυχογιός, Αθήνα 2011, σσ. 322-323.

βρίσκεται εκεί αυτό που ο Λακάν ονομάζει «οδό αληθινής αφύπνισης για το υποκείμενο».

Απομένει να πούμε τι θα μπορούσε να είναι το να ερμηνεύουμε πέραν της αρχής της ευχαρίστησης – το να ερμηνεύουμε σε αντίθετη κατεύθυνση προς το ασυνείδητο. Εδώ, η λέξη ερμηνεία δεν αξίζει παρά ως εντολοδόχος μιας άλλης, που δεν γίνεται να είναι η σιωπή.

Όπως ακριβώς χρειάζεται να εγκαταλείψουμε, ως αναφορά, το σύμπτωμα υπέρ της φαντασίωσης, να σκεφτόμαστε το σύμπτωμα με βάση τη φαντασίωση – έτσι χρειάζεται και να εγκαταλείψουμε εδώ τη νεύρωση υπέρ της ψύχωσης, να σκεφτόμαστε τη νεύρωση με βάση την ψύχωση.

Το σημαίνον ως τέτοιο, δηλαδή ως ψηφίο, ως αποκομμένο από τα σημασιακά επιτελέσματα, εγκαλεί την ερμηνεία. Το ολομόναχο σημαίνον είναι πάντοτε αίνιγμα, και γι' αυτό του λείπει η ερμηνεία. Αυτή η ερμηνεία απαιτεί την εμπλοκή ενός άλλου σημαίνοντος, μέσω του οποίου αναδύεται ένα νέο νόημα.

Αυτήν ακριβώς τη δομή ανέδειξα πριν από ένα μήνα στο Τμήμα Κλινικών Σπουδών του Μπουένος Άιρες, σ' ένα συμπόσιο με θέμα το παραλήρημα και το στοιχειώδες φαινόμενο.

Το στοιχειώδες φαινόμενο καθιστά φανερό, με ιδιαίτερα καθαρό τρόπο, την παρουσία του ολομόναχου σημαίνοντος, του σημαίνοντος σε εκκρεμότητα –σε αναμονή ενός άλλου σημαίνοντος που θα του έδινε νόημα– και, κατά κανόνα, εμφανίζεται το δυαδικό σημαίνον της γνώσης, το οποίο δεν κρύβει στην προκειμένη περίπτωση [της ψύχωσης] τη φύση παραληρήματος που έχει. Και ορθώς λέγεται «ερμηνευτικό παραλήρημα».⁵

Αυτή είναι η οδός κάθε ερμηνείας: η ερμηνεία έχει δομή παραληρήματος. Να γιατί ο Φρόντ δεν διστάζει να τοποθετήσει στο ίδιο επίπεδο, χωρίς διαστρωμάτωση, το παραλήρημα του Σρέμπερ και τη θεωρία της λίμπιντο.

Εάν η ερμηνεία που έχει να προσφέρει ο ψυχαναλυτής στον ασθενή είναι της τάξης του παραληρήματος, τότε πράγματι είναι μάλλον καλύτερα να σωπαίνει. Κανόνας σωφροσύνης.

---

⁵ Αποδίδουμε εδώ κατά κυριολεξία το *délire d'interprétation*, το οποίο κατά κανόνα αποδίδεται στην ελληνική ψυχιατρική σημειολογία ως «παρερμηνευτικό παραλήρημα». (Σ.τ.μ.)

Υπάρχει μία άλλη οδός, που δεν είναι ούτε το παραλήρημα ούτε η σιωπή της σωφροσύνης. Την οδό αυτή θα συνεχίσουμε αν θέλετε να την ονομάσουμε «ερμηνεία», παρότι δεν έχει πλέον καμία σχέση με το σύστημα της ερμηνείας, αλλά είναι το ανάποδό της.

Για να το πούμε με τη λακωνικότητα που απαιτεί αυτή η Διημερίδα, η άλλη οδός συνίσταται στο να συγκρατούμε το S2, να μην το προσθέτουμε με σκοπό να συλλάβουμε το S1. Έτσι επαναφέρουμε το υποκείμενο στα κυριολεκτικώς στοιχειώδη σημαίνοντα επί των οποίων έχει, στη νεύρωσή του, παραληρήσει.

Το εναδικό σημαίνον, αδιανόητο ως τέτοιο, σημαίνει ότι το στοιχειώδες φαινόμενο είναι πρωταρχικό. Το ανάποδο της ερμηνείας συνίσταται στο να συλλάβουμε το σημαίνον ως στοιχειώδες φαινόμενο του υποκειμένου και ως κάτι [που υπάρχει] από πριν να αρθρωθεί στο μόρφωμα του ασυνειδήτου που του δίνει νόημα παραληρήματος.

Όταν η ερμηνεία συναγωνίζεται το ασυνείδητο, όταν κινητοποιεί τα πιο λεπταίσθητα μέσα της ρητορικής, όταν ακολουθεί το δομικό καλούπι των μορφωμάτων του ασυνειδήτου, τότε το τρέφει εκείνο το παραλήρημα – αντί να το κάνει να λιμοκτονήσει.

Εάν υπάρχει εδώ αποκρυπτογράφηση, είναι μια αποκρυπτογράφηση που δεν δίνει νόημα.

Η ψύχωση, εδώ όπως και σε άλλους τομείς, απογυμνώνει τη δομή. Όπως ο νοητικός αυτοματισμός καθιστά φανερή τη εγγενή ξενοπάθεια της ομιλίας, έτσι και το στοιχειώδες φαινόμενο δηλώνει την πρωτογενή κατάσταση της σχέσης του υποκειμένου με τη γλώσσα.⁶ Ξέρει πως το λεχθέν το αφορά, πως υπάρχει σημασία, δεν ξέρει ποια.

Να για ποιο λόγο, στο συγκεκριμένο τούτο σημείο, προχωρώντας προς εκείνη την άλλη διάσταση της ερμηνείας, ο Λακάν επικαλείται το *Finnegans Wake*, δηλαδή ένα κείμενο το οποίο, παίζοντας ασταμάτητα με τις σχέσεις της ομιλίας και της γραφής, του ήχου και του νοήματος, συνυφαίνοντας συμπυκνώσεις, διαφορούμενα, ομοηχίες, δεν έχει εντούτοις σε τίποτε να κάνει με το παλιό ασυνείδητο. Διότι εκεί κάθε σημείο διαρραφής είναι ακυρωμένο. Γι' αυτό και δεν προσφέρεται για ερμηνεία, ούτε για μετάφραση – παρά τις ηρωικές προσπάθειες. Διότι δεν αποτελεί αυτό το ίδιο μια ερμηνεία, και επαναφέρει θαυμάσια το υποκείμενο της ανάγνωσης στην αμηχανία ως στοιχειώδες φαινόμενο του υποκειμένου στη γλώσσα.

---

⁶ Πρβλ. σημ. 4.

Ας πούμε ότι εκεί το S1 απορροφά πάντα το S2. Οι λέξεις που θα μετέφραζαν το νόημά του σε μια γλώσσα διαφορετική είναι σαν να καταβροχθίζονται εκ των προτέρων από το ίδιο το κείμενο, σαν το κείμενο να αυτο-μεταφράζεται και, ως εκ τούτου, η σχέση του σημαίνοντος και του σημαινομένου δεν λαμβάνει τη μορφή ασυνειδήτου. Δεν θα μπορέσετε ποτέ να διαχωρίσετε αυτό που ο Τζόις ήθελε να πει από αυτό που είπε – είναι μια ολοκληρωτική μετάδοση, αλλά με τρόπο αντίστροφο του μαθημίου.

Η μηδενικότητα [l'effet zéro] του στοιχειώδους φαινομένου προσλαμβάνεται εδώ διαμέσου μιας «αλεφικότητας» [un effet aleph], η οποία ανοίγει προς ένα σημασιολογικό άπειρο, ή καλύτερα, προς μια διαφυγή του νοήματος.⁷

Αυτό που ακόμη αποκαλούμε «ερμηνεία», παρότι η ψυχαναλυτική πρακτική είναι πάντα όλο και περισσότερο μετα-ερμηνευτική, αποκαλύπτει πιθανώς κάτι, αλλά τι; – αν όχι μια αμετάκλητη αδιαφάνεια στη σχέση του υποκειμένου με τη γλώσσα. Και γι' αυτό η ερμηνεία – αυτή η μετα-ερμηνεία – δεν συνιστά πλέον, για να είμαστε ακριβείς, στίξη.

Η στίξη ανήκει στο σύστημα της σημασίας· είναι πάντα σημασιολογική· πραγματοποιεί πάντα ένα σημείο διαρραφής. Να γιατί η μετα-ερμηνευτική πρακτική, η οποία, εκ των πραγμάτων, διαδέχεται καθημερινά την ερμηνεία, παραπέμπει όχι στη στίξη, αλλά στην τομή.

Αυτή την τομή [της συνεδρίας], ας την απεικονίσουμε για την ώρα σαν ένα διαχωρισμό μεταξύ του S1 και του S2, εκείνον ακριβώς τον διαχωρισμό που εγγράφεται στην κάτω γραμμή του μαθημίου «ψυχαναλυτικός λόγος»: S2 // S1.

Οι συνέπειές του είναι θεμελιώδεις μάλιστα για την κατασκευή αυτού που ονομάζουμε ψυχαναλυτική συνεδρία.

Το ζήτημα δεν είναι κατά πόσον η συνεδρία είναι παρατεταμένη ή σύντομη, σιωπηρή ή λαλίστατη. Είτε η συνεδρία είναι μια σημασιολογική ενότητα, οπότε το S2 έρχεται να αποτελέσει στίξη της επεξεργασίας, παραλήρημα στην υπηρεσία του Ονόματος του Πατρός – πολλές συνεδρίες είναι έτσι. Είτε η ψυχαναλυτική συνεδρία είναι μια α-σημασιολογική ενότητα που επαναφέρει το υποκείμενο στην αδιαφάνεια

---

⁷ Η διαφυγή του νοήματος (La fuite du sens) ήταν ο γενικός τίτλος που είχε δώσει ο Μιέρ στο μάθημα του κατά το προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος, 1994-95, στο οποίο αναφέρθηκε προηγουμένως λέγοντας «Πέρυσι καταπύνησα τους ακροατές του μαθήματός μου...».

της απόλαυσής του. Αυτό προϋποθέτει πως πριν να ολοκληρωθεί, κόβεται.

Αντιπαραθέτω συνεπώς εδώ στην οδό της επεξεργασίας την οδό της αμηχανίας. Μη στενοχωριέστε, επεξεργασία θα υπάρχει πάντοτε με το παραπάνω.

Προτείνω λοιπόν για συλλογισμό σ' αυτή τη Διημερίδα ότι η καθαρά ψυχαναλυτική ερμηνεία –ας κρατήσουμε τη λέξη– λειτουργεί ανάποδα προς το ασυνείδητο.

Ακολουθεί η περίληψη μιας από τις απαντήσεις του Ζακ-Αλέν Μιλέρ στις ερωτήσεις του ακροατηρίου.

Αφετηρία μας υπήρξε η διάγνωση που έκανε ο Σερζ Κοτέ όταν μίλησε για «παρακμή της ερμηνείας» – έκφραση που γνώρισε μεγάλη επιτυχία από τότε που την αλίευσα σε μια ομιλία του στο Τμήμα Κλινικών Σπουδών. Επισήμαινε κάποιες δυσκολίες που τις κατέτασσε στην κατηγορία ενός ορισμένου συμπτώματος [της σύγχρονης ψυχανάλυσης]. Αναφορικά με τον όρο «παρακμή», που μας παραπέμπει στο σύνταγμα «μεγαλείο και κατάπτωση», στη σκοτεινή πλευρά, προσπάθησα να αναδείξω τη φωτεινή του πλευρά. Θετικοποιώ αυτό που μπορεί κανείς σε μια πρώτη ανάλυση να διαπιστώσει ως παρακμή της ερμηνείας. Μετουσιώνω την παρακμή αυτή της ερμηνείας σε μετα-ερμηνευτική πρακτική. Πότε άραγε ξεκίνησε μια τέτοια πρακτική; Από τον ίδιο τον Φρόιντ – δεν γίνεται να μην το αντιληφθούμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ του ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Είχα προαναγγείλει την παρούσα ανακοίνωση στο πρόγραμμα της Διημερίδας με τίτλο «Το ανάποδο της ερμηνείας» [*L'envers de l'interprétation*], παρουσιάζοντάς την με τρεις φράσεις: *«Η ερμηνεία πέθανε. Δεν θα την αναστήσουμε. Εάν κινείται στο σήμερα, η πρακτική, χωρίς να το καλοξέρει ακόμη, είναι αναπότρεπτα μετα-ερμηνευτική».*

Διαμορφωμένη έτσι ώστε να υπερφαλαγγίσει την τρέχουσα κοινή γνώμη, η προφορική αυτή ανακοίνωση ήθελε να προκαλέσει έκπληξη. Την προκάλεσε και με το παραπάνω. Επιτυχία λοιπόν – ή ίσως όχι..., διότι κάποιοι, στρίβοντας όπου φυσάει ο άνεμος, θόλωσαν τα νερά. Πρβλ. σχετικά έναν πρώτο συλλογισμό [μου], «Η λήθη της ερμηνείας», που δημοσιεύτηκε στο *La lettre mensuelle*, No 144, Δεκ. 1995, σσ. 1-2.

Το παρόν κείμενο, σε μεταγραφή της Κατρίν Μπονένγκ, το ξανακοίταξα ο ίδιος: λίγα πράγματα διόρθωσα.

Μετάφραση: Βλάσης Σκολίδης